

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET POLITIČKIH NAUKA
NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU

Odlukom Nastavno-naučnog veća Fakulteta političkih nauka imenovana je Komisija za pregled i ocenu doktorske disertacije Igora Novakovića pod naslovom „Stalno neutralne države u Evropi u posthladnoratovskom periodu (1989-2011)“. Posle pregleda rada, Komisija u sastavu prof. dr Radmila Nakarada, redovni profesor Fakulteta političkih nauka, prof. dr Dejan Jović, redovni profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu i prof. dr Vesna Knežević - Predić, redovni profesor Fakulteta političkih nauka (mentor), podnosi Nastavno-naučnom veću Fakulteta političkih nauka sledeći:

Referat o završenoj doktorskoj disertaciji

Osnovni podaci o kandidatu

Kandidat mr Igor S. Novaković rođen je 9. decembra 1981. u Novom Sadu, Republika Srbija. Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Novom Sadu. Na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu diplomirao je septembra 2005, sa prosečnom ocenom 9,29. Iste godine je upisao interdisciplinarni magistarski program Evropskih studija na engleskom jeziku (CAESAR) pri Univerzitetu u Novom Sadu. Posle završene prve godine poslediplomskih studija na Univerzitetu u Novom Sadu, upisao je poslediplomske dvogodišnje studije međunarodnih odnosa (u okviru interdisciplinarnog poslediplomskog programa istočnoevropskih studija - MIREES) na Fakultetu političkih nauka „Roberto Rufili“ Univerziteta u Bolonji. Kandidat je jedan semestar proveo i na Novobugarskom univerzitetu u Sofiji. Po završetku studija sa prosečnom ocenom *summa cum laude*, vratio se u zemlju. 2010. godine prijavio se za nostrifikaciju diplome pri matičnom odseku Evropskih studija na Univerzitetu u Novom Sadu, gde je i nostrifikovana uz polaganje jednog diferencijalnog ispita (uz uzimanje u obzir prethodno položenih ispita na poslediplomskim magistarskim studijama i kvaliteta disertacije), te je time i stekao akademski naziv magistra evropskih studija.

Mr Igor Novaković je od januara 2010. godine stalno zaposlen pri Centru za međunarodne i bezbednosne poslove u Beogradu, kao saradnik u istraživanjima, a potom i kao istraživač, i konačno, od 2015. kao direktor istraživanja. Kandidat je učestvovao na i organizovao više konferencija, panela i okruglih stolova koji su rezultovali brojnim zapaženim publikacijama i izdanjima. Mr Igor Novaković je sarađivao kao akademski savetnik na programu za međunarodne studente SIT Study Abroad – School for International Training tokom nekoliko semestara od 2013. do danas. Takođe, od 2010. godine održao je nekoliko predavanja na različite teme vezane za međunarodne i bezbednosne odnose Srbije. Od 2012. godine radi i kao saradnik u međunarodnoj nevladinoj organizaciji Savet za inkluzivno upravljanje (Council for Inclusive Governanace).

Kandidat je autor i urednik više publikacija, dve monografije, kao i više naučnih i stručnih radova, te predloga i studija praktične politike iz oblasti evropskih studija, međunarodnih odnosa, međunarodne bezbednosti itd, koji su bili zapaženi i pozitivno ocenjivani od stručnog javnog mnjenja. Takođe, objavljivao je i članke za nekoliko domaćih dnevnih novina i političkih magazina.

Kandidat tečno govori engleski jezik, a služi se italijanskim i bugarskim jezikom.

Objavljeni radovi

Monografije

- Igor Novaković, *Vodič kroz poglavlje 31 pretpristupnih pregovora Srbije sa Evropskom unijom*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond , Beograd 2015.
- Igor Novaković, *The rise of political extremism in Bulgaria - The political party “Ataka”*, Pecob Volumes, IECOB, University of Bologna, 2013.

Članci i analize

- Igor S. Novaković, „Manjinsko pitanje i uticaj na bilateralne odnose sa susednim državama u svetlu procesa pridruživanja Evropskoj uniji. Slučaj Srbije“, u *Međunarodna*

politika, br. 1158-1159, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2015, Beograd, str. 155-163.

- Igor Novaković, „Serbien“, in *Südosteuropa im Zwiespalt Reaktionen aus den Ländern auf die Ereignisse in der Ukraine*, Friedrich Ebert Stiftung, Berlin, 2014
- Igor Novaković, *Neutralnost u XXI veku i slučaj Srbije*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, 2012.
- Igor Novaković, “Koncept neutralne države“, u *Međunarodna politika*, br. 1141, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 2011, Beograd, str. 5-20
- Igor Novaković, “Multilateralne operacije-NATO”, u *Bezbednost Zapadnog Balkana*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, br. 16, Beograd, 2010, str. 25-37
- Igor Novaković, „Evropski“ i „ekstremni“ populisti u istom košu – nova vlada Republike Bugarske“, u *Bezbednost Zapadnog Balkana*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, br. 17, Beograd, 2010, str.63-76
- Igor Novaković, Žarko Petrović, Dragan Đukanović, *Srpsko-albanski odnosi, stanje i perspektive*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond fond, Beograd 2010. (integralno objavljeno i u Novom Magazinu, br. 178, 25.09. 2014)

Priredeni zbornici sa autorskim tekstovima

- Igor Novaković(ur.), *Neutralnost u XIX veku. Pouke za Srbiju*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC Fond, Beograd, 2013.
- Igor Novaković (ur.), Kolekcija intervjuja: *Srpsko-albanski odnosi - pogled iz Albanije*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, 2011.
- Zvonimir Vuković, Igor Novaković(ur.), *Petrovaradin – juče, danas, sutra*, Oglad, Novi Sad, 2005

Studije praktične politike

- Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srpsko-rumunski odnosi i status Vlaške nacionalne manjine u Srbiji*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Beograd, 2015.

- Igor Novaković, Žarko Petrović, *Bugari u Srbiji i srpsko - bugarski odnosi u svetlu evropskih integracija Srbije*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Beograd, 2014.
- Igor Novaković, *Srbija i Mađarska - političke i ekonomske perspektive*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Beograd, 2013.
- Igor Novaković, *Od četiri stuba spoljne politike do evropskih integracija*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Beograd, 2013.
- Vladimir Goati, Aleksandra Joksimović, Bisera Šećeragić, Dragan Đukanović, Igor Novaković, *Socioekonomski i bezbednosni izazovi u Sandžaku*, Centar za spoljnu politiku, Beograd, 2012.
- Igor Novaković, *Srbija i Albanija - Priprema za novi početak*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Beograd, 2011.

Predlozi praktične politike

- Igor Novaković, Emilija Milenković, *Analiza usaglašavanja Srbije sa spoljnopolitičkim deklaracijama, stavovima i merama evropske unije tokom 2015. godine*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Nacionalni konvent o EU, Beograd, 2016.
- Igor Novaković, Nenad Đurđević, *Srbija i Rumunija – dobrosusedski odnosi i pitanje manjina*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Beograd, 2015.
- Igor Novaković, Jovana Prekućin, *Analiza usaglašavanja Srbije sa spoljnopolitičkim deklaracijama, stavovima i merama evropske unije tokom 2014. godine*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Nacionalni konvent o EU, Beograd, 2015.
- Igor Novaković, *Pripreme za otvaranje pregovora u poglavlju 30 ekonomski odnosi sa inostranstvom i iskustva Hrvatske*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Nacionalni konvent o EU, 2015.
- Igor Novaković, *Krim i pitanje “novog” položaja Rusije prema Kosovu*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, 2015.

- Igor Novaković, Žarko Petrović, Tijana Jakišić, *Odnosi Srbije i Bugarske, položaj bugarske manjine u Srbiji i proces evropskih integracija*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, 2014.
- Igor Novaković, Marija Govedarica, *Srpsko-albanska trgovina se utrostručila od 2006: Da li ima mogućnosti - i potrebe - za više?*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, 2011
- Milan Pajević, Igor Novaković, Žarko Petrović, Dubravka Gligorić, *CEFTA 2006 - Usputna stanica ili odskočna daska za Evropsku uniju?*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, 2011

Prikazi knjiga i izveštaji sa konferencija

- Igor Novaković, Jovana Prekućin, *Ukrajinska kriza. Pogledi iz Ukrajine, Nemačke i Srbije*, Centar za međunarodne i bezbednosne poslove – ISAC fond, Beograd, 2015.
- Igor Novaković, „Book review- Serbia’s Transition: Towards the Better Future, Palgrave Macmillan, 2010“, in *Southeastern Europe*, no. 36, Brill, 2012, pp. 135–143
- Igor Novaković, “Prikaz knjige - Postoji li i dalje levica i desnica? - Neven Cvetičanin: „Epoha s one strane levice i desnice“, Institut društvenih nauka, Beograd, 2009”, u *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, Matica Srpska, br.127, Novi Sad, 2009, str. 160-162
- Igor Novaković, „Privatnost i vrlo novi „digitalni” svet – Prikaz knjige- O’Hara K. and Shadbolt N., „The Spy in the Coffie Machine – The End of Privacy as We Know it. Oxford: Oneworld Publications“, 2008“, u *Bezbednost Zapadnog Balkana*, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, br. 15, Beograd, 2010, str. 209

Ostali radovi (autorski članci i urađeni intervjui u dnevnoj i nedeljnoj štampi i internet portalima)

- Igor Novaković, „NATO nije uslov za EU“, NIN, br.3363, Beograd, 11. jun 2015.
- Igor Novaković, „Nikolić bliži od Tadića“, Novi Magazin, Beograd, 7. Jun 2012.
- Igor Novaković, „Beograd i Moskva“, internet portal Moguća Srbija, Beograd, 24. April 2012
- Igor Novaković, „Srbija i Albanija – potreban dijalog“, NIN, Beograd ,10. Februar 2011, str. 65

- Igor Novaković, „Kosovo je bilo srce albanskog nacionalnog pokreta – Intervju sa prof.dr Paskalom Milom, bivšim ministrom spoljnih poslova Republike Albanije“, *Danas*, Beograd, 1.april, 2011.
- Igor Novaković, „Ovde ljudi ne sanjaju o velikoj Albaniji - Intervju sa Remzijem Lanijem, izvršnim direktorom Albanskog instituta za medije iz Tirane“, *Danas*, Beograd 20. maj 2011.
- Igor Novaković, „Srbi i Crnogorci tek preko suda – Intervju sa Pavlom Brajovićem, predsednikom Udruženja srpsko crnogorske nacionalne manjne u Albaniji“, *Politika*, 12. april 2011.
- Igor Novaković, „Za nas je slučaj „žuta kuća“ završen – Intervju sa Gazmendom Turdiuom, generalnim sekretarom Ministarstva spoljnih poslova Albanije“, *Danas*, 2.jun 2011.

Prema dostupnim podacima radovi kandidata mr Igora S. Novakovića citirani su u:

- Jan Muš, „Before the Curtain Falls in the Balkans. The Ukrainian Crisis from the Peripheral Perspective“, in Karol Kujawa, Valery Morkva (Eds.), *2014 Crisis in Ukraine. Perspectives, Reflections, International Reverberations*, ASLAN Publishing House, Gliwice, 2015.
- Chloe Kay, „Contemporary Russian-Serbian Relations: Interviews with Youth from Political Parties in Belgrade and Vojvodina“, in *Vestnik, the Journal of Russian and Asian Studies*, Issue 16, 2014.
- Dragan Đukanović, „Usaglašavanje država Zapadnog Balkana sa zajedničkom spoljnom i bezbednosnom politikom Evropske unije - između normativnog, deklarativnog i stvarnog“, u *Godišnjak Fakulteta političkih nauka*, vol. 8, br. 12, Beograd, 2014, str. 9-40
- Andi Balla, Filip Ejodus, Megi Llubani, *Albania and Serbia: Perceptions and Reality*, Albanian Institute for International Studies, Belgrade Centre for Security Policy, Belgrade-Tirana, 2013.
- Ekaterina Entina, “On all four sides: shock of Serbian diplomacy ’s Five years plan?”, in *Rivista di Studi Politici Internazionali*, Vol. 80 n. 4, ottobre-dicembre 2013, pp.535-552

- Esref Kenan Rasidagic, “Involved by default: External actors and foreign policy of the Western Balkan States“, in *CEU Political Science Journal*, no. 8 (3), Budapest, 2013, pp. 348-368

2. Osnovni podaci o disertaciji

U konsultacijama sa mentorom, kandidat se opredelio za izradu doktorske disertacije na temu „*Stalno neutralne države u Evropi u posthladnoratovskom periodu (1989-2011)*“, koju je Veće naučnih oblasti pravno – ekonomskih nauka Univerziteta u Beogradu odobrilo. Disertacija je napisana na 315 strana standardnog formata, od kojih se 299 odnose na osnovni tekst disertacije, dok ostatak čini spisak korišćenih izvora i literature. Pored Uvodnih napomena i zaključnih razmatranja, tekst čini devet poglavlja koja su podeljena na više tematskih celina: 1. Pojmovna diferencijacija. Predstavljanje istorijskog konteksta: Neutralnost i stalna neutralnost od antičkog perioda do kraja Hladnog rata; 2. Neutralnost i međunarodno pravo; 3. Pregled teorijskih pristupa neutralnosti. Konstrukcija idealnih modela prihvatanja statusa stalne neutralnosti, neutralizacije i napuštanja statusa stalne neutralnosti; 4. Stalna neutralnost tokom Hladnog rata. Konstrukcija uporednog modela; 5. Proces evropske integracije u posthladnoratovskom periodu i stalno neutralne države; 6. Proces „evropeizacije“ stalno neutralnih država u domenu spoljne, bezbednosne i odbrambene politike. Saradnja u domenu odbrane i bezbednosti. Tercijarne usluge; 7. Stalna neutralnost i unutrašnja debata u stalno neutralnim državama. Države kontrolori i posthladnoratovska stalna neutralnost; 8. Studija slučaja: Koncept neutralnosti i slučaj Srbije; 9. Konstrukcija uporednog modela posthladnoratovske neutralnosti. Konstrukcija uporednog modela vojne neutralnosti Srbije.

Doktorska disertacija mr Igora Novakovića predstavlja zaokruženu celinu u naučnom, stručnom i metodološkom smislu. Pri izradi disertacije, čiji osnovni tekst obuhvata 299 strana, kandidat je konsultovao obimnu literaturu koja sadrži ukupno 334 izvora podataka, od čega se njih 178 se odnosi na postojeću naučnu literaturu odnosno monografije, zbornike radova i naučne radove drugih autora, njih 90 na primarne izvore (domaća i međunarodna pravna akta, sporazume, deklaracije, rezolucije, strategije i sl.), dok 66 njih čine članci iz dnevne i nedeljne štampe i sa internet stranica.

2. Predmet i cilj disertacije

Predmet ovog istraživanja je analiza promene koncepta neutralnosti pet stalno neutralnih država u Evropi (Švajcarska, Švedska, Finska, Austrija i Irska) u periodu od 1989. godine do 2011. godine. U disertaciji su opisani svi bitni aspekti vezani za fenomen neutralnosti i stalne neutralnosti, a zatim su utvrđene i karakteristike koncepta stalno neutralne države (neutralnih država) danas u Evropi, imajući u vidu proces globalizacije, rastuću međuzavisnost i promene bezbednosnih izazova, kao i procese evropskih i evroatlantskih integracija, uključujući tu i promene u evropskoj bezbednosnoj arhitekturi.

Osnovni cilj predstavlja opis i objašnjenje karaktera, sadržine i dinamičke promene koncepta stalne neutralnosti pet država u Evropi od kraja Hladnog rata do 2011. koje se tradicionalno smatraju stalno neutralnim, pristupajući mu iz tri perspektive: međunarodno-pravne, spoljnopolitičko-bezbednosne i unutrašnje političke. U tom smislu, jedan od ciljeva bila je i dekonstrukcija pojma neutralnosti kroz prikaz promene shvatanja šta on podrazumeva, a u zavisnosti od vremenskog perioda i prirode međunarodnog sistema. Poseban cilj je i analiza statusa vojne neutralnosti Srbije, odnosno njegovog značaja za i uticaja na međunarodni položaj Srbije, kao i njegovog tumačenja u unutrašnjepolitičkom diskursu.

Sadržaj predmeta disertacije je pravilno postavljen, pošto se po prvi put fenomenu neutralnosti pristupa iz sve tri perspektive koje su značajne za njegovo tumačenje. Kandidat je na sistematski način raščlanio nedoumice oko različitih termina koji se povezuju sa statusom stalne neutralnosti, a potom i naglasio razliku između statusa neutralnosti koje države preuzimaju tokom oružanog sukoba i politike neutralnosti kao specifičnog vida spoljne i bezbednosne politike koju sprovode stalno neutralne države u vreme mira. Potom, kandidat je uspešno obradio sve značajne aspekte neutralnosti kao elementa međunarodnog prava, uključujući tu i pitanje održivosti ovog statusa u kontekstu postojanje globalnog sistema kolektivne bezbednosti, kao i u odnosu na procese regionalnih integracija.

Značajno je istaći da ova disertacija predstavlja prvi sistematski i sveobuhvatni pokušaj proučavanja fenomena stalne neutralnosti kod svih pet evropskih država koje se tradicionalno smatraju stalno neutralnim od kraja Hladnog rata od 1990. godine. Sva dosadašnja istraživanja od 1990. godine do danas bila su ili fokusirana na pojedinačne države, ili na pojedine periode, ili na pojedinačne teorijske pristupe ovom fenomenu, uglavnom bez celovite identifikacije geneze

neutralnosti odnosno osnove na kojoj se ovaj status zasniva, što je za posledicu imalo tretiranje hladnoratovske neutralnosti kao jedine „prave, potpune i normalne“ neutralnosti. Kandidat koristi i komparativni pristup upoređujući istovremeno statuse stalne neutralnosti ovih pet država u posthladnoratovskom periodu sa statusima tokom Hladnog rata, a potom i identifikuje stepen međusobne diferencijacije između statusa ovih država danas. Takođe, kandidat koristi nekoliko teorijskih pristupa teorije međunarodnih odnosa, na osnovu kojih definiše idealni model preuzimanja statusa stalne neutralnosti, kao i specifičnog slučaja neutralizacije, a potom i idealni model napuštanja ovog statusa u posthladnoratovskom periodu.

Rezultati ovog istraživanja omogućili su novi, sintetizovani pristup fenomenu neutralnosti i stalne neutralnosti u Evropi, te i samo produblјivanje postojećih znanja oko pitanja održanja osnovnih elemenata ovog statusa i nakon nestanka hladnoratovske polarizacije. Takođe, osvetlјava se i specifična uloga i uticaj ovih država u procesu evropske integracije, pre svega u domenu Zajedničke spoljne i bezbednosne politike i u okviru nje Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike, sa posebnim akcentom na pitanje zajedničke odbrane u okviru same EU. Naglašava se i uticaj unutrašnjih procesa u ovim državama, kao značajnih za održavanje ovog statusa u svih pet država. Konačno, autor definiše i pojam država kontrolora odnosno onih država koje utiču na implementaciju obaveza stalno neutralnih država, kao i na samo održanje statusa stalne neutralnosti tokom perioda mira.

Disertacija pruža i potpuniji uvid oko sadržine, značenja, tumačenja i dometa statusa vojne neutralnosti Srbije, koji je Narodna skupština Republike Srbije proglasila decembra 2007. godine. Autor posebno razmatra međunarodno pravni aspekt proglašenog statusa, kao i njegovu utemeljenost u ranijoj tradiciji.

Disertacija stoga doprinosi razvoju nauke o međunarodnom pravu, međunarodnim odnosima i politici, te multidisciplinarnih evropskih studija, pošto je fenomen stalne neutralnosti direktno uticao na tok evropskih integracija od 1991. godine naovamo. S druge strane, ovog istraživanja su i značajni za našu zemlju pošto doprinose boljem shvatanju fenomena neutralnosti u svetu danas, i potencijalno ukazuje na elemente koji su značajni za njen spoljnopolitički i bezbednosni pristup u predstojećem periodu. Istovremeno, ova disertacija predstavlja i značajan doprinos debati u Srbiji oko utemeljenja, sadržaja i dometa proglašenog statusa vojne neutralnosti, kao i oko uopšte spoljnopolitičkog usmerenja i definisanja spoljnopolitičkih prioriteta.

3. Osnovne hipoteze od kojih se polazilo u istraživanju

Doktorska disertacija mr Igora Novakovića bazirana je na generalnoj hipotezi i više posebnih i pojedinačnih hipoteza, čija je osnovna svrha operacionalizacija i konkretizacija generalne hipoteze. Prilikom istraživanja je potvrđena generalna hipoteza da je neutralnost jedne države priznata sve dok stalno neutralna država u pitanju ne krši osnovne postulate statusa stalno neutralne države i sve dok države kontrolori/međunarodna zajednica ne prihvataju te postupke kao kršenje statusa stalno neutralne države, odnosno sve dok stalno neutralna država u pitanju javno ne odustane od neutralnosti kao odrednice svog međunarodnog statusa, a države kontrolori ovu promenu ne prihvate.

Drugim rečima, dokazano je da je za status stalne neutralnosti neke države ključno je međunarodno priznanje, odnosno eksplicitno, implicitno ili prećutno prihvatanje ovog statusa od strane drugih država. Bez obzira na sve teorijske i pravne postavke o tome koji su postupci u skladu, a koji predstavljaju kršenje statusa neutralnosti, ove države ostaju stalno neutralne dokle god ih kao takve prihvataju države kontrolori. Koncept stalne neutralnosti kao spoljnopolitička odrednica je vremenski dinamička kategorija, podložna promeni u odnosu na fluidnost međunarodnog sistema. Na posletku, dokazano je da je promenom bezbednosnih prioriteta od Hladnog rata do danas, status stalne neutralnosti postao je drugorazredan po značaju.

Pored generalne hipoteze potvrđene su i posebne i pojedinačne hipoteze. U radu se pošlo od tvrdnje da je uspostavljanje statusa neutralnosti neke države po međunarodnom pravu, nije dovoljna jednostrana izjava jedne zemlje o njenom statusu, već i prihvatanje ovog statusa od strane drugih država ili međunarodnih organizacija preko nekog međunarodnog ugovora ili deklaracije, te da to prihvatanje može biti i implicitno, prećutno, odnosno uspostavljeno u praksi. U tezi je dosledno argumentovano i naglašeno da je za ukidanje statusa stalne neutralnosti takođe potrebno međunarodno priznanje ove promene, te da je to osnovni razlog zašto članstvo stalno neutralnih zemalja u EU, bez obzira na dubinu reformskih procesa, ne predstavlja kršenje stalne neutralnosti. Ovi zaključci su dodatno podržani obrazlaganjem sadržaja statusa stalne neutralnosti, odnosno da se on po međunarodnom pravu predstavlja kao dosledno odbijanje učešća u sukobima između drugih država, uzdržavanje od članstva u vojnim savezima koje bi vodilo potencijalnom učešću u ratu, kao i kršenje tradicionalnih pravila neutralnosti po Haškoj konvenciji V. Takođe je obrazloženo da samo članstvo u EU formalno ne krši stalnu neutralnost

država članica zbog postojanja tzv. Irske klauzule u okviru člana 42.7 Ugovora iz Lisabona kojom se reguliše mogućnost da stalno neutralne države odaberu da njihova pomoć bude nevojnog karaktera.

Valjano je argumentovana i tvrdnja da je svrha spoljnopolitičkog koncepta neutralnosti je naglašavanje predvidljivosti spoljne politike stalno neutralne države, odnosno ulivanje poverenja ostalim učesnicima u međunarodnim odnosima da će stalno neutralna država ostati dosledna svom statusu. Potvrđeno je da je ovo poverenje je naročito bitno tokom visoke polarizacije u međunarodnom sistemu, kao što je bilo tokom Hladnog rata. Drugim rečima u disertaciji je validno argumentovana da, kada je polarizacija niskog intenziteta, odnosno kada međunarodni sistem unipolaran, spoljnopolitičke odlike stalne neutralnosti se redukuju u korist saradnje sa dominantnom silom/zajednicom država. U zavisnosti od blizine i istorijskih preduslova, ova saradnja je većeg ili manjeg intenziteta. U tom smislu, stalna neutralnost nastavlja da se održava kao tradicionalno vrednosno obeležje spoljnopolitičke orijentacije države ukorenjeno u širokoj podršci građana. Potvrđeno je i da ostale države nastavljaju da posmatraju ove države kao stalno neutralne bez obzira na promene koncepta neutralnosti pošto su „naviknute“ da je to njihovo spoljnopolitičko opredeljenje, i taj odnos se veoma sporo menja. U disertaciji je identifikovan trenutak početka redukcije hladnoratovskih konceptata neutralnosti, koji je započet sa uvođenjem Evropske političke saradnje u strukturu EU u slučaju Irske, odnosno najavom stvaranja drugog stuba EU, Zajedničke spoljne i bezbednosne politike u odgovorima na molbe za prijem u članstvo u EZ/EU u slučaju Austrije, Švedske i Finske. U tezi je dokazano da je spremnost na veću bezbednosnu u političku saradnju u okvirima EU i veće dokazivanje kao kredibilnih i proaktivnih partnera bila utemeljena u nestanku ograničenja koja je nametala hladnoratovska polarizacija i uticaj Sovjetskog Saveza, te da tome treba tražiti razloge „užurbanosti“ ovih država da se udalje od svojih hladnoratovskih konceptata neutralnosti.

U disertaciji je valjano argumentovano da, pošto se EU se često predstavlja kao jedinstveni mirovni projekat, čija su osnovna obeležja politike slične upravo onima koje su karakterisale hladnoratovske koncepte neutralnosti stalno neutralnih država članica EU, je data mogućnost političkim elitama ovih država u prilici da priključenje i dalju integraciju u EU predstavljaju kao izvesni kontinuitet politike neutralnosti, te da time amortizuju pritisak javnosti zbog redukcije konceptata neutralnosti ovih država. Takođe, pokazano je da je koncept stalne neutralnosti vremenski dinamička kategorija, što je omogućilo političkim elitama stalno neutralnih država

članica EU elastičnost u tumačenju spoljnopolitičkih obaveza. Samim tim, prikazano je da su elite stvorile osnovu za potencijalno potpuno napuštanje stalne neutralnosti kao spoljnopolitičke odrednice u korist dublje integracije u EU. Međutim, u radu je i dokazano da od sve četiri stalno neutralne članice EU, samo u slučaju Austrije i Irske status stalne neutralnosti može da se promeni samo uz konsenzus većine građana. U slučaju Finske, dokazano je da je blizina Rusije ključni faktor za održanje veoma redukovanog statusa stalne neutralnosti, odnosno njen neulazak u NATO, pa i insistiranje na neobaveznosti zajedničke odbrane na nivou EU. Što se tiče Švajcarske, kao jedine zapadnoevropske stalno neutralne države van EU, potvrđeno je da su razlozi za ulazak Švajcarske u Partnerstvo za mir i Ujedinjene Nacije je upravo očuvanje statusa stalno neutralne države u promenjenom političkom i bezbednosnom okruženju.

U radu se osnovano pošlo od hipoteze da su saradnjom u okvirima Partnerstva za mir spoljnopolitički koncepti stalno neutralnih država značajno su promenjeni, ali ne i ugroženi. Međutim, pokazano je i da su kroz stvaranje i reformisanje Evropske bezbednosne i odbrambene politike odnosno Zajedničke bezbednosne i odbrambene politike statusi stalno neutralnih država značajno ugroženi, pošto se stalno postavlja pitanje usaglašavanja normi ove zajedničke politike i očekivanog (na osnovu prethodnog iskustva) ponašanja stalno neutralnih država. Sve ove države pokušavaju da na neki način održe privid svog pređašnjeg statusa kroz zalaganje za sprovođenje politike na nivou Unije koja bi bila donekle bliska nekim principima hladnoratovskih koncepata neutralnosti, a koja se ogleda pre svega u odbijanju unošenja pune klauzule o zajedničkoj odbrani u Ugovor o Evropskoj uniji. U disertaciji je potom i dokazano da su momentu svog nastanka Ujedinjene Nacije kao organizacija bile protiv postojanja stalno neutralnih država, da bi zbog limitiranog funkcionisanja Saveta bezbednosti otvorile mogućnosti za postojanje, a potom i za članstvo stalno neutralnih država. Te da bi danas shvatanje prvenstva ove međunarodne organizacije (odnosno njenih odluka) u međunarodnim odnosima postalo mera privrženosti konceptu neutralnosti stalno neutralnih država u Evropi, što je i konačno potvrđeno ulaskom stalno neutralne Švajcarske u punopravno članstvo UN 2002. godine. S druge strane, kako je Vašingtonskim sporazumom kao zona „nadležnosti“ NATO predviđena celokupna teritorija Evrope čija je „bezbednost nedeljiva“, sa propašću Varšavskog pakta, stalno neutralne države su morale da uđu u proces saradnje sa NATO, da ne bi ostali izolovana ostrva u geopolitičkom smislu. Ovaj proces je intenziviran sa promenom globalne strategije SAD i objave „međunarodnog rata terorizmu“ posle terorističkih napada u Njujorku 11.7.2001. godine, što je

indirektno je dovelo je do širenja kompetencija EBOP/ZBOP, i shodno tome i do daljeg urušavanja hladnoratovskih koncepata neutralnosti evropskih stalno neutralnih država. Promena je i potvrđena Ugovorom iz Lisabona koji suštinski uvodi klauzulu o zajedničkoj odbrani, u kojoj je sadržana i izlazna klauzula (ranije spomenuta Irska klauzula) u članu 42.7, koja teoretski omogućava neutralnim ili zemljama van članstva u vojnim Savezima da očuvaju svoj status preko tzv. Irske klauzule, kao i kroz mogućnost izlaska iz Evropske unije.

Konačno, kroz analizu statusa stalne neutralnosti prethodno pomenutih pet država, kao i kroz analizu statusa vojne neutralnosti Srbije i pominjanje primera Moldavije i Turkmenistana, dokazano je i da kada je međunarodni sistem stabilan, i gde se pojavljuje mogućnost nadnacionalne saradnje, neutralnost kao spoljnopolitička odrednica se gubi pošto države dolaze u priliku da preko saradnje maksimalizuju svoju moć uz minimalne gubitke. Argumentovano je da se neutralnost ponovo javlja kao opcija u graničnim pojasevima (Srbija, Moldavija, Ukrajina, Turkmenistan) kao alternativa članstvu u vojnim savezima, i ispoljava se kao prazna formula, iščišćena od vrednosnih sadržaja i bez pravne validnosti. Što se tiče statusa vojne neutralnosti Srbije, u radu je valjano argumentovano da ona ne postoji po međunarodnom pravu, pošto nije ni eksplicitno, ni implicitno ni formalno priznata od strane drugih aktera u međunarodnim odnosima, odnosno pošto ne postoji dovoljno duga praksa. Potom je dokazano da vojna neutralnost Srbije je suprotna statusima stalne neutralnosti pošto Srbija nije u stanju da sprovodi suverenitet na celoj svojoj teritorije i pošto je vremenski ograničena načinom na koji je definisana (u odnosu na postojeće vojne saveze). Konačno, adekvatno je obrazloženo da vojna neutralnost Srbije ni de facto ne podseća na stalno neutralne države u Evropi ni u hladnoratovskom periodu ni danas pošto ne postoji spoljnopolitička dimenzija ovog statusa utemeljena na vrednostima. Drugim rečima, Srbija ne pokušava da temeljno opravda i valorizuje značaj ovog statusa kroz trajnu opredeljenost ka odricanju od oružanog sukoba kao metoda za rešavanje nesporazuma u međunarodnim odnosima, kao i kroz opredeljenost ka saradnji sa drugim državama, pre svega u sopstvenom regionu.

4. Kratak opis sadržaja disertacije

Doktorska disertacija mr Igora Novakovića, pod nazivom „Stalno neutralne države u Evropi u posthladnoratovskom periodu (1989-2011)“, predstavlja relevantnu i zaokruženu problemsku celinu sastavljenu od uvodnih razmatranja, devet glava (koje su sačinjene od više celina) i zaključnih razmatranja.

U okviru uvodnih razmatranja doktorske disertacije definišu se problem i predmet istraživanja, ukazuje se na ciljeve istraživanja, definišu se ograničenja disertacije i uspostavlja hipotetički okvir i objašnjava u čemu se ogleda naučna i društvena opravdanost istraživanja.

U drugom delu disertacije pod nazivom „Pojmovna diferencijacija. Predstavljanje istorijskog konteksta: Neutralnost i stalna neutralnost od antičkog perioda do kraja Hladnog rata“ detaljno je obrazložena diferencijacija pojmova vezanih za neutralnost i stalnu neutralnost u međunarodnom pravu i međunarodnim odnosima. Takođe, predstavljen je istorijski kontekst razvoja neutralnosti kao koncepta u međunarodnim odnosima u Evropi od antičkog perioda do kraja Hladnog rata, u svim njegovim pojavama i manifestacijama. Drugim rečima, akcenat je stavljen na analizu dinamičke promene politike neutralnosti odnosno specifičnih karakteristika ovog statusa tokom različitih perioda.

U trećem delu „Neutralnost i međunarodno pravo“ razmotren je način pristupa fenomenu neutralnosti i stalne neutralnosti iz ugla međunarodnog prava. Predstavljena je geneza i razvoja neutralnosti kao elementa međunarodnog prava od Srednjeg veka do danas. Analiza dotiče uticaje najznačajnijih ranih teoretičara međunarodnog prava Grocijusa, Bikenrška i Vatela, kao i različitih škola koje su dovele do današnjeg pristupa međunarodnom pravu. Kao pravni dokumenti od najveće važnosti za definisanje obima prava i obaveza statusa neutralnosti u odnosu na konkretni ratni sukob posebno se analizira sadržaj i uticaj Haških konvencija V „O poštovanju prava i obaveza neutralnih država u slučaju rata na kopnu“ i XIII „O poštovanju prava i obaveza neutralnih država u slučaju rata na moru“ iz 1907, a potom i predloga „Konvencije o pravima i dužnostima država u slučaju agresije“ koju je izradio istraživački tim sa Pravne škole Harvardskog univerziteta, kao i uticaj daljeg razvoja međunarodnog humanitarnog prava. Potom se prelazi na razmatranje utemeljenja statusa stalne neutralnosti u međunarodnom pravu, odnosno slučajeva Švajcarske, Belgije, Austrije, Turkmenistana i drugih. Posebno se razmatra šta podrazumeva politika neutralnosti, kao poseban korpus obaveza ovih država tokom perioda mira. Takođe, analiziran je odnos statusa neutralnosti i stalne neutralnosti i koncepta kolektivne bezbednosti. Posebno se razmatra odnos stalno neutralnih država prema prvom sistemu

kolektivne bezbednosti Društvu naroda, kao i prema Ujedinjenim nacijama. Drugim rečima, razmatrane sve nedoumice oko kompatibilnosti statusa stalne neutralnosti sa postojanjem globalnog sistema kolektivne bezbednosti. Na posletku, u ovom poglavlju se analizira i odnos statusa stalne neutralnosti i regionalnih (evropskih) integracija, tokom perioda Hladnog rata, kao i nakon njega.

U četvrtom delu predstavljeni su različiti pristupi neutralnosti u teoriji međunarodnih odnosa, odnosno pristupi predstavnika škole realizma i neorealizma, neoliberalnog strukturalizma i kritičkog socijalnog konstruktivizma ovom pitanju, a koji ukazuju na različite aspekte razloga prihvatanja i održanja statusa stalne neutralnosti. Takođe, prikazane su i teorijske premise za politike stalne neutralnosti u tokom visoke polarizacije međunarodnog sistema koju su izneli predstavnici realističke škole. Na osnovu ovih premisa, konstruisani su idealni modeli prihvatanja statusa stalne neutralnosti, neutralizacije, kao i idealni napuštanja statusa stalne neutralnosti u posthladnoratovskom periodu.

U petom delu „Stalna neutralnost tokom Hladnog rata. Konstrukcija uporednog modela“ pojašnjeni su geneza i pojedinačne karakteristike hladnoratovskog statusa stalne neutralnosti pet zapadnoevropskih stalno neutralnih država: Švajcarske, Švedske, Austrije, Finske i Irske. Na osnovu ovih razmatranja, u ovom poglavlju je konstruisan i uporedni model karakteristika stalne neutralnosti, a za osnovne kategorije uzete su 1) Način definisanja stalne neutralnosti i način sprovođenja spoljne politike i politike neutralnosti; 2) Stav prema članstvu u međunarodnim organizacijama; Vojska i koncept odbrana, uključujući i stav prema NATO 3) Tercijarne usluge i stavovi prema međunarodnim krizama (odnosno ulozi velikih sila u njima) 4) Unutrašnji stavovi odnosno stavovi elite i građana prema statusu stalne neutralnosti; 5) Stavovi država koje su preuzele ulogu država kontrolora.

U šestom delu data je analiza promene koncepata stalne neutralnosti pet zapadnoevropskih stalno neutralnih država u kontekstu produbljivanja i proširivanja procesa evropskih integracija, pre svega u domenu spoljne politike, odbrane i bezbednosti. Razmatrani su ponašanje i potezi ovih država tokom pet reformskih procesa u periodu 1989-2008. godine koji su rezultovali usvajanjem Ugovora iz Mاستrihta 1992, Ugovora iz Amsterdama 1997, Ugovora Nice 2001, i Ugovora iz Lisabona 2007. i njihovim potonjim ratifikovanjem, kao i Ugovora o uspostavljanju evropskog ustava koji je usvojen, ali je odbijen u procesu ratifikacije. Posebno je stavljen akcenat na aktivnosti ovih država tokom procesa unošenja Petersberških zadataka u okvir Ugovora o EU,

oko odnosa EU i Zapadnoevropske unije i potonjeg produbljanja bezbednosne saradnje na nivou EU.

U sedmom delu disertacije, koji je i najobimniji, "Proces „evropeizacije“ stalno neutralnih država u domenu spoljne, bezbednosne i odbrambene politike. Saradnja u domenu odbrane i bezbednosti. Tercijarne usluge" detaljno je razmotren faktički proces promene koncepta stalne neutralnosti kroz proces „evropeizacije“ stalno neutralnih država. U okvir ovog procesa uključena je i Švajcarska na koju utiče, iako je formalno van članstva, produbljanje procesa integracije neposrednog okruženja, te stoga izaziva i modifikaciju švajcarskih politika u skoro svim sferama. U ovoj glavi se dakle razmatra proces modifikacije internih regulativa, spoljnopolitičkih prioriteta, pristupa bezbednosnoj saradnji i naročito pristupa zajedničkoj odbrani. Takođe, analizira se promena koncepta odbrane i jačanja bezbednosnog povezivanja u okvirima EU i Partnerstva za mir. Prilikom analize promene spoljnopolitičkog pristupa, argumentovano je predstavljena i promena u odnosu prema velikim krizama odnosno u odnosu na postupke velikih sila, kao i koliko je pružanje tercijarnih usluga (usluge medijacije, dobre usluge itd.) kao karakteristika spoljnih politika ovih država i dalje vezana za status stalne neutralnosti. Ove dve karakteristike su, na osnovu hladnoratovskog iskustva, praktično smatrane kao imanentne statusu neutralnosti.

U osmom delu „Stalna neutralnost i unutrašnja debata u stalno neutralnim državama. Države kontrolori i posthladnoratovska stalna neutralnost“ analizirana je unutrašnja debata oko statusa stalne neutralnosti u stalno neutralnim državama. Razmatrane su promene pozicija političkih elita i debata koja je vođena između oko procesa pristupanja EU, produbljanja integracija u domenu bezbednosti i odbrane, kao i oko procesa pristupanja Partnerstvu za mir. Istovremeno, ukazano je i na dinamiku promene odnosno očuvanja stavova građana ovih država kada je reč o očuvanju statusa stalne neutralnosti. Na posletku, u okviru posebnog poglavlja ove glave, razmatrani su i stavovi država kontrolora u posthladnoratovskom periodu, odnosno ključne determinante njihovog pristupa statusu ovih pet država od 1989. godine do danas. Poseban akcenat je stavljen i na položaj Rusije nakon 2014. godine i izbijanja ukrajinske krize, koji je razmatran iako izlazi iz originalno predviđenog okvira disertacije, ali pruža značajan uvid u odnose i uticaj jedne od država kontrolora.

U devetom delu ćemo analiziran je slučaj vojne neutralnosti Srbije, odnosno utemeljenost ovog statusa u istorijskom iskustvu, njegove ključne karakteristike, sadržaj i položaj, kao i

utemeljenost u međunarodnom pravu i sličnost sa statusima država koji su razmatrani u prethodnom delu disertacije. Takođe, izvedeni su i zaključci o svrsi, mogućim dometima i perspektivi ovog statusa, naročito u kontekstu procesa evropskih integracija.

U desetom delu predstavljen je uporedni model posthladnoratovske neutralnosti podeljen na dva perioda 1989-2001. i 2001-2011 (2014), a na osnovu zaključaka iz prethodnih poglavlja,), kao i uporedni model Srbije. Ovi modeli su potom upoređeni sa uporednim modelom hladnoratovske neutralnosti, kako bi se dobila osnova za zaključna razmatranja.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Rezultat ove disertacije jeste dokazivanje hipoteze da je fenomen održanja stalne neutralnosti u posthladnoratovskom periodu uslovljen kako zvaničnim stavovima i politikama ovih država, tako i uticajem građana na formulisanje zvaničnih politika, kao i uticajem trećih država koje na sebe preuzimaju ulogu kontrolora. Dokazano je da sve tri karakteristike utiču na održanje neutralnosti i promena jedne ili čak dve u stanju niske polarizacije međunarodnih odnosa nakon kraja Hladnog rata ne utiče presudno i na sam nestanak osnovnih elemenata statusa stalne neutralnosti, koji se mogu svesti pod neulazak u vojne saveze i zabrana trajnog stacioniranja trupa trećih država na teritoriji stalne neutralne države tokom perioda mira. Takođe, dokazano je i da je tumačenje obima obaveza i prava stalne neutralnosti za vreme mira odnosno politike neutralnosti, sem svoje „čvrste srži“ koja se svodi na dve prethodno spomenute karakteristike, dinamička kategorija koja se menja u zavisnosti od vremenskog perioda i prirode međunarodnih odnosa.

Rezultati ovog rada doprineće boljem shvatanju fenomena stalne neutralnosti danas u Evropi, odnosno njegovog statusa, tumačenja i faktičkih domašaja, imajući u vidu procese evropskih i evroatlantskih integracija. Posebno je značajno što disertacija obuhvata tri perspektive koje su značajne za fenomen stalne neutralnosti: međunarodno-pravnu, spoljnopolitičko-bezbednosnu i unutrašnjepolitičku, što je omogućilo celovito razmatranje fenomena u svim njegovim manifestacijama.

Kako je od decembra 2007. godine Republika Srbija zvanično „vojno neutralna prema postojećim vojnim savezima“, i s obzirom na aspiracije naše zemlje ka članstvu u EU, rezultati ovog istraživanja su od posebnog značaja i za našu zemlju i unutrašnju debatu o ciljevima i svrsishodnosti ovakvog spoljnopolitičkog opredeljenja u kontekstu procesa evropskih integracija.

U konkretnijem smislu, naučni doprinos se ogleda u:

- sistematizaciji svih kategorija vezanih za fenomene neutralnosti i stalne neutralnosti u međunarodnom pravu i međunarodnim odnosima;
- klasifikaciji i diferencijaciji pojmova vezanih za neutralnost i stalnu neutralnost;
- dekonstrukciji pojma neutralnosti i stalne neutralnosti;
- produbljivanju postojećih naučnih saznanja o fenomenu stalne neutralnosti i njegovom uticaju na procese evropskih i evroatlantskih integracija, kao i o odnosu ovog fenomena i koncepta globalnog sistema kolektivne bezbednosti i njegove primene u praksi;
- uvođenju i razradi pojma države kontrolora u vezi sa fenomenima neutralnosti i stalne neutralnosti;
- kreiranju idealnog modela napuštanja stalne neutralnosti u posthladnoratovskom periodu na osnovu kombinovanja pristupa tri različite škole međunarodnih odnosa;
- definisanju utemeljenosti i sadržine statusa vojne neutralnosti Srbije kao elementa spoljnopolitičke orijentacije naše zemlje, kao i naučna prognoza dometa ovog statusa.

6. Zaključak

Doktorska disertacija kandidata mr Igora Novakovića „Stalno neutralne države u Evropi u posthladnoratovskom periodu (1989-2011)“, obrađuje naučno značajnu i složenu problematiku, a postignuti rezultati istraživanja predstavljaju značajan doprinos, kako u smislu temeljnog i sveobuhvatnog pristupa temi, tako i stvaranja mogućnosti za njeno dalje i dubljeg sagledavanja u budućnosti.

Na osnovu analize i kritičke ocene doktorske disertacije, Komisija zaključuje da je disertacija mr Igora Novakovića napisana u skladu sa usvojenim projektom i odobrenjem Nastavno–naučnog veća Fakulteta političkih nauka. Doktorska disertacija mr Igora Novakovića predstavlja celinu sa svim neophodnim elementima kod ovakve vrste radova. Prema predmetu, ciljevima i sadržaju disertacije ona je rezultat samostalnog i originalnog teorijskog rada i sprovedenog istraživanja kandidata i u njoj su sistematizovana postojeća naučna saznanja o predmetu istraživanja i saznanja do kojih se došlo sprovedenim istraživanjem.

Na osnovu ukupne i kritičke ocene sadržaja doktorske disertacije, članovi Komisije ocenjuju da doktorska disertacija kandidata mr Igora Novakovića, predstavlja originalno i samostalno naučno delo, pa su se u skladu sa tim stekli uslovi za njenu javnu odbranu.

Komisija:

prof. dr Radmila Nakarada
redovni profesor Fakulteta političkih nauka

prof. dr Dejan Jović
redovni profesor Fakulteta političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu

prof. dr Vesna Knežević – Predić
redovni profesor Fakulteta političkih nauka

Beograd, 7.6.2016.